

ŞAİRAHMEDİ

Arş. Gör. Kemal TİMUR

ÖZET

Şair Ahmedî M.yüzyılda yaşamış, önemli divan şairlerimizden birisidir. Kütahya'lı şair Şeyhi'ye hocalık yapan Ahmedî, Türk Edebiyatının Anadolu'da kurulup yerleşmesinde önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bununla beraber, Yunus Emre ve Nasrettin Hoca gibi, Ahmedî'nin de memleketi tam olarak bilinmemektedir. Biz de bu makalemizde, her ne kadar şairin sanatı ve eserleri hakkında bilgi verdik ise de daha çok bu yönü üzerinde durduk.

GİRİŞ

Büyük insanların hayatlarını inceleyenler onlara duyulan sevginin göstergesi olarak onları kendileriyle özdeşleştirmişlerdir. Bundan dolayı büyük insanların doğum yerleri, mezarları, memleketleri konusunda birçok rivayetler ortaya çıkmıştır. Halbuki herkes biliyor ki, insanın, birtek memleketi olur, bir defa doğar, ölür ve dolayısıyla bir tane de mezarı olur. Bizim tarihimizde böyle birçok memleketi, şehri ve mezarı olan şahsiyetlerimiz bulunmaktadır. İbn-i Sina, Fuzulî ve Hz. Mevlana'ya bir çok millet sahip çıkarken; Yunus Emre ve Nasrettin Hoca'nın da bir kaç yerde mezarı bulunmaktadır. Biz bu kategoriye giren şahsiyetlerden Şair Ahmedî üzerinde durmak istiyoruz.

Anadolu'da, Türk edebiyatının yerleşip gelişmesinde rol oynayan önemli şahsiyetlerden biri olan Ahmedî, kaynakların bildirdiğine göre son derece zeki, zarif,

bilgili ve hazırcı cevap bir kişiliğe sahiptir. Şairin bu özelliklerini takdir eden dönemin padişahları, onunla sık sık beraber olmaktan ve sohbet etmekten zevk almışlardır.

Dönemin meşhur şairlerinden Şeyhî'ye hocalık yapan Ahmedî, Türk edebiyatının Anadolu'da kurulup yerleşmesinde önemli hizmetler yapmıştır. Ahmedî'nin, İran edebiyatının, özellikle Klasik Fars şiirinin etkisinde kalarak yetiştiğini, bununla birlikte, zamanla, Türkçe'yi, tam anlamıyla ve büyük bir ustalıkla kullanarak duygu ve düşüncemizi başıyla sergilediğini söylemek de mümkündür.

Şair Ahmedî'nin, 1412 ya da 1413'de seksen yaşında vefat ettiğini kaydeden kaynaklar, nereli olduğu ve nerede vefat ettiğine dair henüz kesin bir hüküm vermemişlerdir. Memleketinin, Kütahya, Amasya veya Sivas olduğu konusunda ihtilaf görüşler bulunmaktadır.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Şair Ahmedî'nin Kütahyalı olduğu görüşünü ileri sürerek: "Lâtif ile Âli pndördüncü asrın en maruf şairlerinden olan Ahmedî'nin Sivash olduğunu söylüyorlarsa da mevsuk değildir. Taşköprülüzâde ile Müstakimzâde (Mecellet'ün-nisab) isimindeki eserinde Germiyanlı olduğunu yazarlar. Timurlenk ile Ahmedî arasında geçen ve yanlış olarak Nasreddin Hoca'ya isnad olunan meşhur "Futa" yani peştemal hikayesinin Kütahya'nın "Kemer" hamamında cereyan ettiği Kütahyalılarca mütevatir olarak söylendiğinden ve zaten Ahmedî de Kütahya'da vefat ettiğinden mumaileyhin Germiyanlı olduğu iddiası daha kuvvetlidir. Belki de Uşak'ır Sivash köyündendir... Ahmedî tab'an şen, hoş sohbet, latifeci bir şair olup (815 H 1412M.) senesinde seksen yaşını müteceviz olduğu halde Kütahya'da vefat eyledi." şeklinde açıklama yapmaktadır.

Nihad Sami Banarlı ise bu konuda: "Ahmedî'nin tahsilini Mısır'da yapmış olduğu üzerinde kaynaklar birleşmektedirler. Şu hake en kuvvetli ihtimal ile Germiyanlı olan şair, gençliğinde Molla Fenari ve Hacı Paşa ile birlikte Mısır'a gitmiş ve orada Şeyh Ekmelüddin adlı bir âlimin yanında tahsil görmüştür." şeklindeki açıklamadan sonra şairin nereli olduğu konusunda da şu yorumu yapmaktadır:

"Fihakika Kütahya Vahid Paşa kütüphanesi memuru H. Aydın'dan aldığı bir mektupta -Şair Ahmedî'nin mezarı şimdilik Kütahya'da ma'lum değildir- denilmesine ve Âli'nin şair hakkında -Sivas vilayetinden olduğuna şüphe yoktur- diye ısrar etmesine rağmen, hayatının ilk zamanlarında her yerden çok Germiyana bağlı olduğu göze çarpan Ahmedî, ölümünün de Germiyan Beyliği'nin Payitahtı olan Kütahya'da vuku buluşu rivayetini oldukça manalı bir malumat olarak karşılamak lazımlı gelmektedir."

Banarlı, yine aynı eserinde: "Doğduğu yer için de Şark menbalarının verdikleri bilgiler, birbirini tutmamaktadır. Lâtif ve Âli Sivash olduğunu söylüyorlar Taşköprülüzâde "Vilayat-ı Germiyan'dandır" diyor. Tahir Bey ise Lâtif'in rivayetini

Uzunçarşılıoğlu, İsmail Hakkı, "Kütahya Şehri, Kütahya Fahri Hemşehrisi, Balıkesir Mebusu", ist 1932, s. 215, 216.

Banarlı, N.Sami. "Ahmedî ve Dîskân-ı Tevârih-i Mülûk-i Al-i Osman". Türkiye Mecmuası, C.6 1930, 39, S. 49. 176, s.54. a.g.c, s.55.

doğru bulmayarak, Amasyalı olduğunu ileri sürüyor, Tahir Bey'in bu fikri "Eslâfın rakî gibi" kaydına rağmen şâirin 815-1412 yılında Amasya'da ölmesinden doğmuş olmalıdır. Ancak hiç kimse doğduğu yerde ölmek mecburiyetinde olmadığı gibi; Murat I, Beyezid I, Emir Süleyman ve Mehmet I devirlerinde yaşayan şâirin gençliğinde Mısır'da tahsil ettiği ve tahsil dönüğünde Germiyanogulları'nın yanında çalıştığı, hatta "İskenderîâmesi"ni "Murat Han Gazi" devrinde boy beylerinden -Germiyan Beyi-Mir Süleyman namına yazmış olduğu düşünülürse; ve bu düşünceye Ahmedî'nin bu büyük eserini bir aralık Germiyan'da valilik yapan Şehzade Beyezid'in teşviki ile te'lif veya ikmal ettiği kılığındaki sözleri de ilave olunursa Germiyan'a bu derece bağlı olan sanatkarın Amasyalı değil, Sivash olması bile oldukça uzak bir ihtimal halinde kalır.⁴ der. Bu yorum ve açıklamalardan anlaşılırdığına göre Nihat Sami Benarlı'da da şâirin, Kütahyalı olduğu kanaati ağır basmaktadır.

Ahmedî'nin hemen hemen, bütün eserleri hakkında çalışma yapan Yaşar Akdoğan ise bu konuda yukarıdaki fikirle pek katılmamakta ve bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır: "Kaynaklarda, Germiyanlı, Sivash, Amasyalı olarak zikredilen şâirimizin, kesin olarak nereli olduğu bilinmemektedir. Ancak onun bir çok mısralarında gurbet acısı çektiğine, fırsat bulabilse sı'aya döneceğine dair bazı ifadelerinden hareket ettiğimizde, onun hakkında en sağlam bilgileri verdiğine inandığımız İbn-i Arabşah'ın ; Ahmedî'nin, ömrünün sonlarına doğru Amasya'da bulunup seksen yaşını geçmiş olarak orada vefat ettiğini haber vermesi, Ahmedî'nin Amasyalı olduğu intibahı vermektedir... Ayrıca, Ahmedî'nin Amasya'yı medbedici mısraları da onun orah olduğu kanaatini teşvik etmektedir;

Cemâlün vasû-y-la Ahmedî nazmı safasından
Amasiyye urur ta'ne bu gün Mısır-ıla Şiraz'a

Sabâ vurur-İsan Rum'a selâm it benden ashaba
Veger hâlüm sorarlarsa haber virgil ol ahbaba"

Yaşar Akdoğan, şâir Ahmedî'den Amasya ile ilgili mısralar nakledip, şâirin Amasyalı olduğunu söylemesine karşılık, Kütahyalı şâirler üzerine araştırma yapan Hamza Güner de şâirin Kütahya ile ilgili beyitlerini aktararak bu konuda şu görüşleri ileri sürmektedir: "Ahmedî'nin kesin olarak hangi tarihte öldüğü ve nerede gömülü olduğu bilinmemekle beraber, şâirimizin ömrünün son günlerinde Kütahya'da bulunduğu ve burada öldüğü ve kabrinin Ulu Cami Haziresi'nde ve en kuvvetli ihtimal ile Sultanbağı kabristanındaki Dörtdireklî'de gömülü olduğu anlaşılmaktadır."⁵ Ayrıca şâirin Kütahya hakkındaki şu beytini nakletmektedir:

Şehr-i Kütahya efkânından âciz Vasfiyâ
Hicret etsem, ger Hicaz ve İsfahan ağlar bana.⁶

İslam Ansiklopedisi'nde ise şâirin 1413'de Amasya'da vefat ettiği geçmektedir.

⁴ a.g.e., s.52, 53.

Akdoğan, Yaşar, "İskenderîâmeden seçmeler", Kütür ve Turizm Bak. Yay. 1988, s.5, 6.

Güner, Hamza, "Kütahyalı, Divan, Halk, Tekke, Aşık ve Ozanlar", Kütahya II Basımevi 1967, s.35. a.g.e., s.35.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı; Latifi ile Ali'nin, Ahmedî'nin Sivash olduğu görüşünü kabul etmeyerek, Taşköprülüzade ile Müstakimzade'nin şairin Germiyanlı olduğu görüşü ve Timurlenk ile Ahmedî arasında geçen ve yanlış olarak Nasrettin Hoca'ya isnad olunan meşhur "Futa" yani peştemal hikayesinin Kütahya'nın Kemer Hamamında cereyan ettiğini delil göstererek, şairin Kütahyalı olduğunu söyler. Nihad Sami Banarlı da; Latifi ve Ali'nin, Şair Ahmedî'nin Sivash olduğu görüşünü ve Tahir Bey'in Amasyalı olduğu görüşlerini anlatmakla birlikte, Taşköprülüzade ve Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi memuru M. Aydın'dan aldığı bir mektubu delil göstererek şairin Germiyanlı olduğu görüşünü daha fazla benimsemektedir.

Yaşar Akdoğan; Ahmedî'nin memleketi konusundaki farklı görüşleri anlattıktan sonra, İbn-i Abrahah'ın görüşü ve şairin Amasya'yı medhedici bazı beyitlerini delil göstererek, Ahmedî'nin Amasyalı olabileceği kanaatini ileri sürer. Bununla beraber, Kütahyalı şairler hakkında araştırma yapan Hamza Güner de; Ahmedî'nin Kütahya ile ilgili bazı beyitlerini naklederek onun Kütahyalı olduğunu söyler.

Anlatılanları dikkate alıp değerlendirecek olursak; kesin olmamakla beraber, şairin Kütahyalı olduğu daha ağır basmaktadır. Ayrıca, Ahmedî'nin, meşhur Kütahyalı şairlerden Şeyhî'ye de hocalık etmesi, şairin Kütahyalı olduğu görüşünü biraz daha kuvvetlendirmektedir.

Her ne kadar memleketi ve hayatı hakkında yeteri kadar malumatımız yoksa da, şairin, kuvvetli bir tahsil gördüğü, devrinde ve daha sonra gelen bir çok şairi etkilediği anlaşılmaktadır.

Şair kuvvetli bir medrese tahsili görekerek öğrenimini Mısır'da tamamlamıştır. Önce Germiyan Beyleri'ne sonra Osmanlıları'ndan Yıldırım Bayezid, Emir Süleyman ve hatta Aksak Timur'a ve daha sonra Osmanlı Padişahı Mehmet Çelebi'ye kasideler sunmuş, bu Padişahlar da ona iltifat edip, büyük ilgi ve saygı göstererek onu saraylarına almışlardır.

Ahmedî, zamânın zengin tasavvuf kültürünü iyi bildiği halde daha çok din dışı konular üzerinde eserler vermiştir. Gazellerinde, kasidelerinde ve mesnevî şekliyle yazdığı aşk ve macera hikâyelerindeki sanat anlayışı ve söyleyişi ile asrın öteki şairlerinden üstündür. Bundan dolayı, kendisinden sonra gelen; Şeyhî, Hatipoğlu, Hayatî, Münirî, Bakî, Kemal Paşazade gibi şairler, O'ndan hürmetle bahsetmişlerdir. Hatta en meşhur divan şairimiz olarak kabul edilen ve 16. asra damgasını vuran Fuzulî, Leyla vü Mecnun isimli eserinde Ahmedî'den bahsetmeden geçmez:

Hem ilm fenninde nüktedânlar
Hem söz revişinde dür feşânlar
Kim söz revişinde dür feşânlar
Kim eyler -idi deklâyık-ı râz
Şeyhî'den Ahmedî'den âgâz.

Fuat Köprülü: "Bu asrın en büyük şairi olarak, Nesimi'yi istisna edersek. İskendernâme sahibi meşhur Ahmedî'yi kabul etmek lazımdır... Ahmedî, şiirlerinin kemiyeti ve kıyfiyeti itibarıyla bu asrın bütün şairlerine faktır. Lisânı daha düzgün, üslubu mevzulânın icabına göre mütenevî, tasvirleri daha renklidir. Şiirlerinde

taşkın bir lirizmden ziyade bir sanatkar itinası vardır."⁴ cümleleriyle Ahmedî'nin sanat yönünü açıklamaya çalışır.

Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'da Ahmedî'nin yetişme tarzı ve sanatı hakkında şu açıklamalarda bulunur: "Öndördüncü asrın en çok eser veren, klasik edebiyatın kurulmasında büyük rolü olan Ahmedî'dir. Germiyan beyliği sahasında yetişen Ahmedî önce Kütahya'da okumuş sonra Kahire'de Şeyh Ekmelüddin'den ders görmüş, burada İslamî ilimlerden başka tıp ve matematik de öğrenmiştir... Fazla sayıda ve hacimli eserler veren Ahmedî, büyük şair olmamakla beraber devrinin üstadı ve Türkçe'yi iyi kullanan, nazım tekniğine hâkim kudretli bir sanatkar'dır... Ahmedî, Divânındaki kaside ve gazellerinde İran şiir mektebinin sanatlarını gösterdiği gibi, Türk ruhunun inceliklerini ve Türkçe'nin ifade gücünü de aksettirmiştir."⁵

Asıl adı Tâceddin İbrahim olan şair, Ahmedî mahlasını, Hazreti Peygambere olan hayranlığından dolayı seçmiştir. Ahmedî kelimesi mana olarak, Ahmed'e mensup anlamındadır. Ayrıca ebced hesabıyla altmış üç karşılığı vardır ki bilindiği gibi bu yaş, peygamberimizin vefat yaşıdır.

Ahmedî'nin, içinde sekizbin beyti aşan "Divanı", sanat bakımından en güzel eseri sayılmaktadır. Bu Divan'da, şairin sanat gücünü gösteren eserler, kaside ve gazelleridir. Bu kasidelerin çoğu, başta Emir Süleyman olmak üzere dönemin padişahlara sunulmuştur. Ahmedî'nin Divanı üzerinde iki doktora çalışması yapılmış olup bunlardan ilki Tunca Kortantamer'indir (Tunca Kortantamer, *Leben und weltbild des Altosmanischen Dichters Ahmedî und Besonderer Berücksichtigung Seines Divans*, Freiburg 1973). Ayrıca Yaşar Akdoğan da Ahmedî Divan'ının tenkitli metnini hazırlamış ve eserin dil özelliklerini incelemiştir.

Şairin, ikinci önemli ve büyük eseri "İskendernâme"sidir. Hatta İskendemâme şairin en mühim eseri olarak da kabul edilmektedir. Eser fâ'ilatün fa'lâtün fa'lûn kalbıyla yazılmıştır. Bu mesnevinin konusu, Makedonyalı - eskilerin tabiriyle- İskender-i Kebir'in hayatı ve fetihleridir. Bu eseri yazarken İran şairi Nizami'den ilham alan şair, bu eserin arasına o zamanın bütün ilimlerini koymak esere "Doğu ilimlerinin manzum ansiklopedisi" hüviyetini kazandırmıştır. Ayrıca eserin "Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş tarihine ait bir kısım bilgiler bulunması bakımından da ayrı bir kıymet taşır. "Dâsitân-ı Tevârih-i Müllük-i Al-i Osman" adını taşımakta olan bu kısım, Ahmedî'nin muasırları tarafından yazılan, fakat elde edilemeyen birkaç eser istisna edilirse Osmanlı tarihine ait ilk Türkçe manzum kronolojik- eser olma özelliğine sahiptir. Eseri N. S. Banarlı tetkik etmiştir. Ayrıca Ahmedî'nin İskendernâmesi tıpkı basım olarak çıkmıştır (Ahmedî, *İskendernâme*, İnceleme, tıpkı basım, İsmail Ünver, TDK Yay. Ank. 1983). Yine İsmail Ünver, eserdeki mevlit bölümünü, TDAY Belleten 1977, Ank. 1978, s. 355,411'de yayınlamıştır. Bir de Yaşar Akdoğan, "İskendernâmeden Seçmeler", Ank. 1988 adlı bir çalışma yapmıştır.

⁴ Köprülü, Od. Prof. Fuat. "Anadoluda Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülü", Yeni Türk Mecmuası, S.4.S.291.

⁵ Timurtaş, F. Kadri, "Türk Dünyası El Kitabı", Türk Kültürünü Anlatma Enstitüsü, SA-23, II.Baskı, Ank. 1992, s. IH, 114.

Ahmedî'nin bir diğer önemli eseri de "Cemşid ü Hurşid" isimli büyük aşk ve macera mesnevisidir. Bu mesnevi, İran şâiri Selman'ın aynı ismi taşıyan eserinin tercümesi sayılmakla beraber, aslında, bunun tıpatıp bir tercümesi olmayıp kendisine mahsus orijinal bir mesnevidir. Eserde, Çin Fağfuru'nun oğlu Cemşid ile Rum Kayseri'nin kızı Hurşid arasında geçen romantik bir aşk öyküsü anlatılmaktadır. Ahmedî eserini Emir Süleyman'ın isteği üzerine kaleme alıp ona sunmuştur. Mehmed Akalın bu eser üzerine doktora çalışması yapmıştır.

Ayrıca, Ahmedî'nin "Tervihü'l-Ervah" adlı kitabı, tıba ve hendeseyle ait bilgiler vermesi bakımından önemli bir eserdir. Eser, dörtbin beyti aşan, ilmi-edebî bir mesnevidir. Meff'ülün, Meff'ülün, fa'ülün vezniyle yazılmış olup Emir Süleyman'a sunulmuştur.

"Mirkatü'l-Edeb" adlı eseri Farsça yazılmış manzum bir lügattir. Bu eser, ilk önce Nihat Çetin tarafından tamamlanmıştır (Nihat Çetin, Ahmedî'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri, Tarih Dergisi, C.II, İst. 1952). Ayrıca "Mizanî'l-Edeb" ve "Mi'yarü'l-Edeb" adlı manzumeleri de Farsça yazılmış olup; ikisi de Arapça'nın sarf ve nahvinden bahsetmektedirler. Şairin, "Hayratu'l-Ukalâ" isimli Türkçe bir kasidesi ve "Kaside-i Sarsarı Şerhi" adlı bir eseri de bulunduğunu çeşitli kaynaklar nakletmektedirler.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Yaşar, "İskendernâmeden seçmeler", Kültür ve Turizm Bak. Yayı. 1988, s.5, 6.
- Banarlı, N. Sami, "Ahmedî ve Dâsitân-ı Tevârih-i Mülük-i Al-i Osman", Türkiyat Mecmuası, C.6, 1930, 39, S. 49, 176, s.54.
- Banarlı, N.Sam, "Resimli Türk Edebiyatı Tarihi", Milli Eğitim Yayınları, İst. 1987, C. I, s. 387-396.
- Güner, Hamza, "Kütahyah, Divan, Halk, Tekke, Aşk ve Ozanlar", Kütahya İl Basımevi 1967, s.35.
- Köprülü, Ord. Prof. Fuat, "Anadoluda Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülü", Yeni Türk Mecmuası, S.4, s.291.
- Köprülü, Ord. Prof. Fuat, "İslam Ansiklopedisi" İstanbul Milli Eğitim Basımevi 1993, C. I, s.216-221
- Levend, Ağah Sırm, "Türk Edebiyatı Tarihi", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988,
- Şahabeddin Süleyman, Tarih-i Edebiyat-ı Osmanîye, Sancakyan Mat. ist. 1328 (1910).
- Uzunçarşılıoğlu, İsmail Hakkı, "Kütahya Şehri, Kütahya Fahri Hemşehrisi, Bahkesir Mebusu", İst. 1932, s. 215, 216.
- Timurtaş, Prof. Dr. F. Kadri, "Türk Dünyası El Kitabı", Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, SA-23, II. Baskı, Ank. 1992, s.113, 114.